

УДК 65.012.12 + 658.0 (477)

Магістрант Р.М. Уразалієв;
доц. Т.Г. Васильців, д-р екон. наук – Львівська КА

УЗАГАЛЬНЕННЯ КОНЦЕПТУАЛЬНИХ ОСНОВ ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ ПІДПРИЄМСТВА

Розглянуто сутність і наявні трактування поняття економічної безпеки, основні принципи її забезпечення. Сформовано три принципи економічного забезпечення, які сукупно роблять процес забезпечення суцільним та неперервним, таким чином, за їх дотримання жодна важлива подія не повинна залишитись без уваги.

Ключові слова: економічна безпека, правова база, підприємництво, матеріальні ресурси.

Вступ. Україна переживає складний період свого розвитку. Проблема економічного забезпечення набуває виняткового значення для національного господарства в умовах трансформаційних змін та глобалізації. Як показує світовий досвід, високий рівень економічної безпеки є гарантією незалежності країни, визначальною передумовою стабільного розвитку економіки і суспільства. Об'єктивно необхідні зміни в переважній більшості сфер суспільного життя відбуваються з великими труднощами. Перехід до нових форм державного управління та господарювання в умовах неузгодженості правової бази, відсутності науково обґрунтованої концепції реформ, політична нестабільність та ірраціональність мислення породили цілу низку проблем, посилення яких висуває насамперед проблему національного забезпечення держави.

Ситуація, що склалась у суспільстві та в економічній системі, зумовила багато непередбачуваних небезпек і загроз для підприємництва, яке ще не має необхідного досвіду. Окрім цього, ситуація погіршується внаслідок розкрадання, корупції, шахрайства, криміналізації бізнесу, фальсифікації тощо.

Забезпечення умов ефективного розвитку країни є вирішальним на сьогодні і ґрунтується на безпеці національної економіки на всіх її рівнях: держави, регіону, галузі, підприємства, домогосподарства і кожної особи. Для формування правової держави, перебудови політичної системи та встановлення демократії необхідне чітке осмислення сутності і принципів економічної безпеки.

Аналіз останніх наукових досліджень. Узагальнення концептуальних основ економічної безпеки підприємства дасть змогу ґрунтовно підходити до створення системи економічної безпеки підприємства. Цю проблему досліджували І.С. Керницький, В.Ф. Гапоненко, А.Л. Беспалько, А.С. Власков, З.Б. Живко, З.С. Варналій, П.В. Мельник, Л.Л. Тарангул, Е.М. Лібанова, Т.Г. Васильців, Т.М. Іванюта, А.О. Заїчковський, Л.В. Герасименко тощо.

Виклад основного матеріалу. Гапоненко В.Ф., А.Л. Беспалько та А.С. Власков виділяють два основних підходи до визначення економічної безпеки. Перший підхід базується на використанні поняття загрози. Другий підхід, запобігаючи використанню поняття загрози у визначенні безпеки, базується на економічних поняттях досягнення мети функціонування підприємства.

"Економічна безпека підприємства – це стан найбільш ефективного використання корпоративних ресурсів для запобігання загрозам та забезпечення стабільного функціонування підприємства в даний час і в майбутньому."

му" [1]. Доволі цікаве визначення, в яке входить важко визначувана величина – ефективність використання корпоративних ресурсів. Безумовно, використання корпоративних ресурсів, як причина чи як наслідок, може характеризувати ступінь економічної безпеки підприємства. У визначенні не згадано можливості використання некорпоративних ресурсів економічного забезпечення, наприклад державних правоохоронних органів. Також не зовсім зрозуміло, чи входить швидкий, динамічний розвиток підприємства в поняття стабільного функціонування.

Економічна безпека підприємства (фірми) – це такий стан певного господарювання суб'єкта, за якого життєво важливі компоненти структури та діяльності підприємства характеризуються високим ступенем захищеності від небажаних змін [2]. Загалом визначення доволі точно відображає сутність процесу забезпечення підприємства, однак не дає критеріїв оцінки стану підприємства як такого. Варто зазначити, що у визначенні використовується не слово "загроза", а поняття "небажані зміни".

"Економічна безпека підприємства – це такий стан суб'єкта господарювання, за якого він при найбільш ефективному використанні корпоративних ресурсів досягає запобігання, послаблення чи захисту від існуючих небезпек та загроз чи інших непередбачуваних обставин та в основному забезпечує досягнення цілей бізнесу в умовах конкуренції та господарського ризику" [4]. У цьому визначенні вже з'являються два важливі аспекти – критерій забезпечення безпеки – досягнення цілей бізнесу, а також враховано фактори зовнішніх умов – конкуренція, господарський ризик. Також наголошено й умова досягнення цілей бізнесу – ефективність використання ресурсів. Визначення базується на понятті загрози, небезпеки.

"Економічна безпека промислового підприємства – це неперервний процес забезпечення на промисловому підприємстві, яке знаходиться в визначеному зовнішньому середовищі, стабільності його функціонування, фінансової рівноваги та регулярного отримання прибутку, а також можливості виконання поставлених цілей та задач, можливості до подальшого розвитку та вдосконаленню на різноманітних стадіях життєвого циклу підприємства і в процесі визначення конкурентних ринкових стратегій" [6]. У цьому визначенні враховано всі можливі аспекти життєдіяльності підприємств. На думку автора визначення, економічна безпека – це не стан підприємства, а неперервний процес. Так, дійсно, процес економічного забезпечення підприємства повинен бути неперервним, але сама економічна безпека підприємства – це швидше стан підприємства, чи властивість, характеристика, а не процес. Важливим позитивним моментом у цьому визначенні є те, що автор оперує виключно економічними категоріями.

Варто також навести і таке визначення безпеки підприємства: "Безпека підприємства – це такий стан його правових, економічних та виробничих відносин, а також матеріальних, інтелектуальних та інформаційних ресурсів, яке виражає здатність підприємства до стабільного функціонування" [7]. Тут, що важливо, відсутнє посилення, на які б то не було загрози. Таким чином, В.Ф. Гапоненко, А.Л. Беспалько та А.С. Власков констатують два таких судження.

Перше. Існує об'єкт (підприємство), який характеризується серед інших наявністю якогось виділеного параметра (структури, нормального функціонування, життєво важливих інтересів, потреб, прогресивного розвитку та інших). Існують загрози цьому параметру – явища, які можуть вплинути на нього негативним чином. Якщо ж цей параметр захищений від загроз, то забезпечена й безпека об'єкта. Іншими словами, спочатку допускається наявність в об'єкта певного основного, важливого параметра, та обов'язково існування загроз цьому параметру. Після цього робиться припущення, що якщо цей параметр захищений від таких загроз, то це і є стан безпеки всього об'єкта. При цьому, критерій захищеності параметра часто відсутній, як і обґрунтування вибору саме цих параметра та критерію.

Друге. Існує об'єкт (підприємство), у нього є цілі, яких він намагається досягнути. Об'єкт має певну внутрішню структуру (середовище) й існує в певному зовнішньому середовищі. Через властивості внутрішнього середовища весь об'єкт перебуває в стані, який називається "безпека". Це означає, що якщо зовнішнє середовище в певних межах негативно впливає на нього, то об'єкт все одно функціонує та досягає своїх цілей. Як, втім, якщо середовище й не загрожує йому. І якщо зміна зовнішніх умов не виходить за визначені границі, то функціонування і досягнення ним своїх цілей гарантовано [3].

Отже, можна порівняти ці судження у табл.

Табл. Порівняння двох підходів до безпеки

Параметри	Перший підхід	Другий підхід
Первинне поняття	Загроза	Безпека
Сутність поняття безпеки	Захищеність від загроз	Здатність нормально функціонувати
Сутність поняття загрози	Збиток, небезпека, конфлікт	Поява чи збільшення ймовірності недосягнення цілей
Задача системи безпеки	Захист від загроз	Забезпечення нормально функціонування
Об'єкт уваги, впливу	Загроза	Всі події господарської діяльності підприємства
Відношення безпеки до досягнення підприємством мети	Необхідна умова	Достатня умова
Критерій безпеки	Захищеність елемента підприємства	Досягнення цілі підприємством

На наш погляд, другий підхід є логічно більш вірним й практично більш ефективним. Варто зазначити, що в разі його реалізації система безпеки підприємства може здійснювати управлінський вплив на підприємство, підвищуючи надійність функціонування. Головна мета економічної безпеки підприємства полягає в тому, щоб гарантувати його стабільне й максимально ефективне функціонування тепер та високий потенціал розвитку в майбутньому. Тому для практичних цілей варто відмовитись від вирішення питання, що є первинним – безпека чи загроза, та сконцентрувати увагу на виявленні причин появи та існування загроз.

Підприємство працює в ринкових умовах і всі суб'єкти, з якими воно так чи інакше вступає в ті чи інші взаємозв'язки, спрямовані на отримання вигоди насамперед для себе. Понад це, окрім їх взаємодії з підприємством, іс-

нує їх взаємодія один з одним. Ринкові умови зумовлюють конкуренцію між учасниками ринку. Аналіз цих взаємодій засвідчують, що підприємство в процесі своєї діяльності постійно перебуває у різноманітних суперечностях: з постачальниками, покупцями, конкурентами, державою і навіть працівниками підприємства. Що особливо важливо, ці суперечності є природними, уникнути наявності їх в конкретний момент неможливо, тому що вони є невід'ємною частиною сформованої соціальної системи і ринкових відносин. Таким чином, основою для виникнення суперечностей є самі умови господарювання. Оскільки кожна сторона намагається їх вирішити на свою користь, то ці суперечності в прямому значенні є джерелами загроз.

Загрози економічній безпеці – це дія дестабілізаційних природних і/або суб'єктивних факторів, пов'язаних з недобросовісною конкуренцією та порушенням законів і норм, що може спричинити потенційні або реальні витрати для підприємства [5].

Виходячи з того, що основою виникнення загроз є взаємодія різноманітних елементів поза та всередині підприємства, то ці елементи можуть бути джерелами, а також об'єктами загроз. У процесі забезпечення економічної безпеки підприємства ці ж елементи можуть розглядатися як об'єкти та суб'єкти забезпечення безпеки. Таке судження дає змогу сформулювати такий принцип. Будь-який елемент, з точки зору убезпечення підприємства, може бути одночасно в чотирьох ролях: суб'єкта убезпечення (засіб, спосіб); об'єкта убезпечення (захищений елемент); джерела загрози; об'єкта загрози.

Цей принцип може застосовуватись для аналізу різноманітних ситуацій, пов'язаних з забезпеченням економічної безпеки. Найважливішим висновком з цього принципу є те, що будь-який без винятку елемент підприємства та зовнішнього середовища може як становити загрозу, так і бути використаним для економічного убезпечення підприємства. Також важливим є розуміння причинно-наслідкових зв'язків в різних явищах фінансово-господарської діяльності підприємства. Це необхідно насамперед для точного виявлення та локалізації першопричин, джерел появи загроз, а також методів їх усунення.

Припустимо, спрощено порядок створення та функціонування підприємства можна зобразити таким чином:

- 1) створення юридичної особи: оформлення та реєстрація документів;
- 2) формування вищого керівництва;
- 3) створення організаційної структури, набір персоналу;
- 4) створення схем діяльності підприємства;
- 5) планування та здійснення фінансово-господарської діяльності;
- 6) формування звітності, контроль та аналіз, прийняття рішень.

На кожному з цих етапів є певна взаємодія та закладаються суперечності. Якщо виникають суперечності, то виникають і загрози економічній безпеці підприємства. Детальний розгляд наведеної вище послідовності дає змогу зробити такі висновки:

- кожен з цих етапів є визначальним для наступного (окрім останнього);
- управління діяльністю на кожному рівні відповідає рівню керівника певного рангу;

- суперечності закладаються на всіх рівнях, створюючи загрози відповідного рівня, таким чином можна говорити про рівні економічної безпеки;
- виявлення загроз на якомусь з рівнів говорить про високу ймовірність наявності проблем й на сусідніх рівнях безпеки. На вищих рівнях – це причини виявленої проблеми, на нижчих – наслідки.

Отже, можна зробити висновок про існування шести рівнів економічної безпеки підприємства:

- 1) рівень власності (акціонерний);
- 2) рівень вищого керівництва;
- 3) рівень організаційної структури, системи управління підприємства, кадрової політики;
- 4) рівень побудови бізнес-процесів;
- 5) рівень поточної фінансово-господарської діяльності;
- 6) рівень обліку, контролю, аналізу фінансово-господарської діяльності.

Для успішного забезпечення діяльності підприємства необхідно здійснювати заходів з економічного убезпечення на всіх шести рівнях. При цьому вищі рівні мають пріоритетне значення. Робота тільки на нижчих рівнях беззмислова і часто економічно не виправдана (шостий рівень при цьому виділений, його важливість залежить від низки організаційно-управлінських питань). Використання цих шести рівнів найбільш типове та вдале для більшості підприємств.

Усі події, що відбуваються, характеризуються місцем та часом проведення. Це стосується як подій, які можуть загрожувати підприємству, так і подій, які належать до діяльності з економічного убезпечення підприємства. Служба безпеки підприємства прогнозує, контролює в теперішній час та аналізує в пройденому часі всі важливі події фінансово-господарської діяльності підприємства. З цього автоматично випливає, що кожна важлива подія в ідеалі повинна три рази пройти контроль: на етапі підготовки, на етапі виконання та в заключному вигляді (у вигляді звітності). Вилучення хоча б одного етапу може стрімко знизити ефективність всієї діяльності. Методи контролю на всіх етапах повинні бути різними, щоб уникнути трьохкратного повтору однієї і тої самої роботи, але водночас забезпечуючи зіставлення результатів, щоб можна було виявити і проаналізувати відхилення. При цьому пріоритет надається заходам превентивного характеру.

Висновки. Отже, під економічною безпекою підприємства варто розуміти властивість підприємства, яка характеризується його здатністю функціонувати для досягнення своїх цілей за певних зовнішніх умов і їх змін у певних межах. Ми вилучаємо поняття загрози з цього визначення тому, що вони визначені умовами господарювання та існують у будь-якого функціонального підприємства, і підприємство має можливості для їх уникнення.

Було сформовано три принципи економічного убезпечення, які сукупно роблять процес убезпечення суцільним та неперервним, таким чином, за їх дотримання жодна важлива подія не повинна залишитись без уваги.

Принцип чотирьох ролей дає змогу давати багатобічну, збалансовану оцінку всім елементам підприємства та його навколишнього середовища, цим самим забезпечуючи потенційну можливість для використання їх тим чи іншим чином у процесі економічного убезпечення підприємства.

Принцип шести рівнів дає змогу теоретично оцінити та проаналізувати події в межах ієрархії видів діяльності на підприємстві.

Принцип повного охопту в часі оптимізує процес економічного забезпечення та робить його неперервним й багатократним у часі, що значно підвищує надійність економічної безпеки підприємства.

Література

1. **Основы экономической безопасности** (Государство, регион, предприятие, личность) / под ред. Е.Л. Олейникова. – М. : Изд-во "Интел-Синтез", 1997. – 138 с.
2. **Стратегии бизнеса** : справочник / под ред. Г.Б. Клейнера. – М. : Изд-во КОНСЭКО. 1998. – 288 с.
3. **Гапоненко В.Ф.** Экономическая безопасность предприятий. Подходы и принципы / В.Ф Гапоненко, А.Л. Беспалько, А.С. Власков. – М. : Изд-во "Ось-89", 2007. – 208 с.
4. **Грунин О.А.** Экономическая безопасность организации / О.А. Грунин, С.О. Грунин. – СПб. : Изд-во "Питер", 2002. – 160 с.
5. **Ортинський В.Л.** Економічна безпека підприємств, організацій та установ : навч. посібн. / В.Л. Ортинський, І.С. Керницький, З.Б. Живко та ін. – К. : Вид-во "Правова єдність", 2009. – 544 с.
6. **Половнев К.С.** Механизм обеспечения экономической безопасности промышленного предприятия : дисс. ... канд. экон. наук. – Екатеринбург, 2002. – 177 с.
7. **Судоплатов А.П.** Безопасность предпринимательской деятельности / А.П. Судоплатов, С.В. Лекарев. – М. : Изд-во ОЛМА-ПРЕСС, 2001. – 382 с.

Urazaliyev R.M., Vasylytsyn T.G. Обобщение концептуальных основ экономической безопасности предприятия

Рассмотрена сущность и трактовки понятия экономической безопасности, основные принципы ее обеспечения. Сформированы три принципа экономического ограждения, которые совокупно делают процесс ограждения сплошным и непрерывным, таким образом, при их соблюдении ни одно важное событие не должно остаться без внимания.

Ключевые слова: экономическая безопасность, правовая база, предпринимательство, материальные ресурсы.

Urazaliyev R.M., Vasylytsyn T.G. Generalization of enterprise economic security conceptual basis

Examined nature and available treatment of economic security definitions, basic principles of its security. Three principles of economic protection, which in common do the process of protection continuous and continuous, are formed, thus, for their observance none is important an event must not remain regardless.

Keywords: economic security, legal base, enterprise, financial resources.

УДК 378

Здобувач В.В. Євчук – Ужгородський НУ

ІННОВАЦІЙНА ДІЯЛЬНІСТЬ ЯК ЧИННИК ПІДВИЩЕННЯ КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОСТІ ПІДПРИЄМСТВ АГРАРНОГО СЕКТОРУ ЕКОНОМІКИ

Проаналізовано проблеми розвитку інноваційної діяльності та запропоновано шляхи підвищення конкурентоспроможності аграрних підприємств, обґрунтовано їх ефективність. Здійснення інноваційної діяльності підприємствами аграрної сфери дасть змогу підвищити рівень їх конкурентоспроможності та покращити ефективність виробничо-господарської діяльності загалом.

Ключові слова: інноваційна діяльність, конкурентоспроможність підприємств, аграрний сектор.